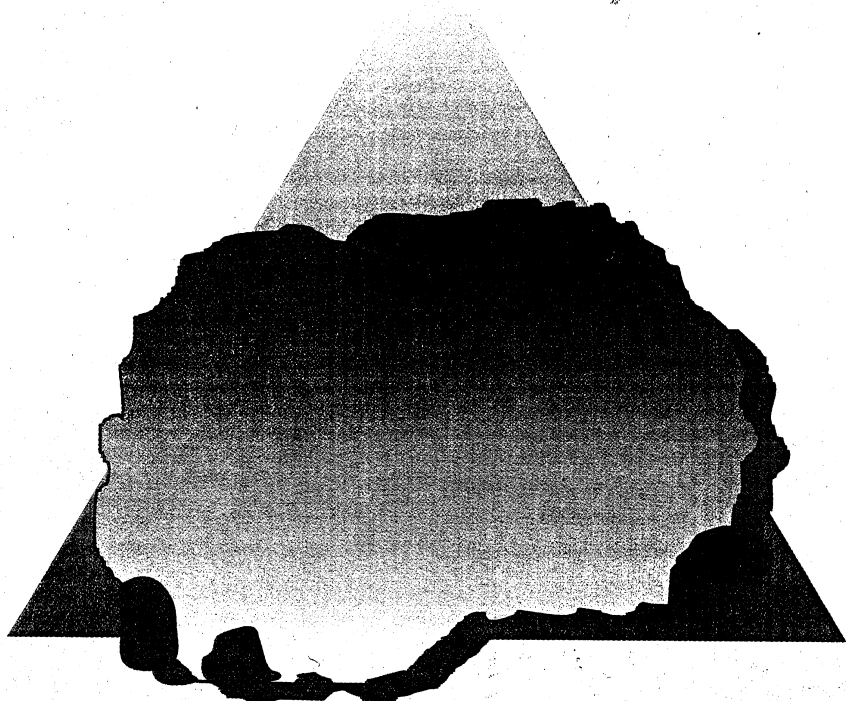

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА УРБАНИЗАМ, ГРАДЕЖНИШТВО
И ЗАШТИТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

З Б О Р Н И К

ОД ТРУДОВИТЕ НА
МЕЃУНАРОДНИОТ НАУЧЕН СОБИР
“ПЕРСПЕКТИВИ И УНАПРЕДУВАЊЕ НА
ПЛАНИРАЊЕТО И УРЕДУВАЊЕТО НА ПРОСТОРОТ“

ОХРИД, Март 4 - 7, 1998 година

ВРЕДНУВАЊЕ И УРЕДУВАЊЕ НА ПРОСТОРИТЕ ПОГОДНИ ЗА РАЗВОЈ И КЛАСИФИКАЦИЈА НА НАСЕЛБИТЕ ВО РЕГИОНОТ НА ГРАД БИТОЛА

Резиме

Трудот е во функција на просторното планирање, односно оди во прилог при изработката на идните просторни планови за регионот на град Битола.

Вреднувањето на просторите погодни за развој е извршено според природните компоненти, а класификацијата на населбите е извршена според: просторни, популациско - демографски, физиономско - морфолошки, административно - територијални, урбанистичко - функционални и развојно - генетски критериуми.

Врз основа на наведените природни компоненти извршена е оценка и вреднување на територијата на земјиштето и врз основа на наведените критериуми, применети на просторот на регионот на град Битола, изготвен е систем на населби, и тоа: според карактерот, според урбанистичкото уредување и функционален развој и според хиерархијата.

M-r Nikola Dimitrov

EVALUTING ORGANIZATION OF SPACES CONVIENT FOR DEVELOPMENT AND CLASSIFICATION OF THE SETTLEMENTS IN THE REGION OF THE TOWN BITOLA

Summary

The effort is in function of the space planing, that is to say in contribution during the construction of the next space plans for the region of the town Bitola.

The evaluating of the spaces convenient for development is accomplished according to the natural components and the classification of the settlements in accomplished according to the space, population-demographic, physiognomy-morphological, administrative-teritorial, urbanise-functional and development-genetic criteriumes.

On the basis of the previous said natural componends is accomplished the evaluation of the teritory and the land. And as we said on the previous written critheriums, used in the space of the town of Bitola, is prepared a sistem of settlements, according the: caracter, urbanise organization and the functional development and according the hierarchy.

ВРЕДНУВАЊЕ И УРЕДУВАЊЕ НА ПРОСТОРИТЕ ПОГОДНИ ЗА РАЗВОЈ И КЛАСИФИКАЦИЈА НА НАСЕЛБИТЕ ВО РЕГИОНОТ НА БИТОЛА

1. Вреднување и уредување на просторите погодни за развој на полјоделството во регионот на Битола

Преку методи на вреднување и уредување на просторите погодни за развој¹ и класификација на населбите се сугерира уредувањето, организацијата и оценка на квалитетот на просторите и населбите, кои според новите концепции и решенија би биле во надлежност на Просторниот план на Битола, како регионален центар за просторно планирање.²

Проучувањето на природно-географските фактори и услови при изработката на трајната просторна основа имаат базично значење, како за претходните така и за новите општински и регионални просторни планови.

Во моите размислувања и анализи за вреднување и уредување на просторите, приоритетна улога имаат природно-географските компоненти, кои само делумно ги презентирам и тоа преку примерот на Општина Битола, во нејзините поранешни граници од 1798 км². Денес, во рамките на овие граници, формирани се 9 општини кои би биле и дел од регионот на град Битола.

Вреднувањето и уредувањето на просторите за развој на полјоделството, го вршам само според природно-географските компоненти, и тоа анализирајќи ги фрагментарно само оние кои претставуваат услов и фактор во полјоделското производство. Според тоа, како најважни природно-географски компоненти се издвојуваат:

- а) надморската височина
- б) наклонот и експозиција на теренот
- в) орографските услови
- г) бонитетната вредност на земјиштето
- д) агроклиматските показатели
- ѓ) хидрографските показатели
- е) педолошките карактеристики
- ж) шумската и тревната вегетација

а) Вреднувањето на просторите според надморската височина е битна од аспект на полјоделството особено за користење на земјиштето, обработка на земјата, рентабилноста итн. Така, според надморската височина базирана на хипсометрискиот приказ, во наведените граници, ги издвојувам следните терени:

- терени од 500 до 750 м.н.в., тоа се терени погодни за сите видови полјоделско производство, со површина од 833,8 км² или 46,4% од вкупната површина на просторот
- терени од 750 до 1.000 м.н.в., тоа се терени погодни за одредени видови полјоделско производство, со површина од 417,3 км² или 23,2% од вкупната површина, и

¹ Поради ограниченоста во страни, ќе се задржам само на просторите погодни за развој на полјоделството, додека останатиот дел од трудот ќе биде презентираан во друга прилика.

² Регионот на град Битола, односно Битола како регионален центар би ги зафаќал просторите на југозападниот дел од Република Македонија.

- терени од над 1.001 м.н.в., тоа се терени непогодни за полјоделско производство, но затоа пак погодни за сточарство и шумарство, со површина од 545,9 км² или 30,4% од вкупната површина на просторот.

б) Вреднување на просторите според наклонот и експозицијата на теренот се битни од аспект на полјоделството и тоа врз рентабилноста, можностите за употреба на механизација, влијанието врз ерозивните процеси итн.

Според наклонот:

- терени со наклон од 0-5°, тоа се терени погодни за сите полјоделски култури, со површина од 631,4 км² или 35,1%
- терени со наклон од 6-10°, тоа се терени погодни за лозја, овоштарници и полјоделски култури, со површина од 202,4 км² или 11,3% од вкупните површини на просторот
- терени со наклон од 11-20°, тоа се терени погодни за фуражни култури и насади на полјоделски култури, со површина од 417,3 км² или 23,2% и
- терени со наклон над 20°, тоа се терени со минимум полјоделско производство, со површина од 546,9 км² или 30,4%.

Според експозицијата:

- терени со јужна, југоисточна и југозападна експозиција се поволно експонирани терени за полјоделство
- терени со источна и западна експозиција се релативно добро експонирани терени
- терени со северна, североисточна и северозападна експозиција се недоволно експонирани терени.

в) Вреднување на просторите според орографските услови е битно од аспект на полјоделството, искористување на земјиштето и за други активности, тесно поврзани со условите на теренот:

- ремничарски простори со 686,9 км² (38,2%), тоа се простори погодни за полјоделство, искористување на земјиштето за сообраќај итн.
- ридски простори со 673,3 км² (37,4%), тоа се простори погодни за одредени видови полјоделско производство, винова лоза, овоштарство, одредени проблеми при сообраќајно поврзување итн.
- планински простори со 437,8 км² (24,4%), се простори непогодни за полјоделство, сообраќајно поврзување, но затоа пак погодни за сточарство, шумарство, туризам и сл.

г) Вреднување на просторите според бонитетната вредност на земјиштето се битни од аспект на полјоделското производство, искористеноста на земјиштето, видот на земјиштето, погодноста за наводнување, биолошките карактеристики итн.

- бонитетна класа од I и II вредност, тоа се површини со висока аграрнопроизводна способност, зафаќаат површина од 12.579 ха.
- бонитетна класа од III, IV и V вредност, тоа се површини со средна агропроизводна способност, зафаќаат површина од 72.831 ха, и
- бонитетна класа од VI, VII и VIII вредност, тоа се површини со мала и без агропроизводна способност, зафаќаат површина од 79.054 ха.

д) Вреднување на просторите според агроклиматските показатели се од посебно значење за полјоделското производство и тоа должината на вегетациониот период, количината на активните температури, должината и безмразниот период, влажноста, инсолацијата и други показатели. Во оваа прилика ги истакнувам само должината на вегетациониот период и количеството на активни температури:

- просторите каде вегетациониот период е во должина од 200-220 дена и вредноста на температурните суми е од 3500-3800°C, се простори со добри услови за одгледување на сите видови култури на умерена клима
- просторите каде вегетациониот период е од 200-180 дена и каде вредноста на температурните суми е од 3000-3500°C, се простори за одгледување на одредени видови полјоделски култури, и
- просторите каде вегетациониот период е под 180 дена, и каде вредноста на температурните суми е под 3000°C, се простори со поголема надморска височина и изборот на култури се стеснува.

ѓ) Вреднување на просторите според хидрографските карактеристики се исто така значајни за полјоделството. Во оваа прилика, ги спомнувам само зависноста од подземните води, површинските води и квалитетот на водите:

- изразито погодни терени за сите видови полјоделски култури се терените каде подземните води се на длабочина од над 2 метри.
- релативно погодни за полјоделски култури се терени каде подземните води се на длабочина од 1 до 2 метри
- непогодни терени за полјоделство се терените каде подземните води се на длабочина од 1 метар
- изразито погодни терени за сите видови полјоделски култури се терените во близина на реките и поврзани со систем за наводнување
- изразито погодни терени за полјоделство се сите води кои се природно чисти од 1 и 2 класа.

е) Вреднување на просторите според неолошките карактеристики се од посебно значење за полјоделството, особено почвените видови според богатството на хумус, плодноста, физичките, хемиските и биолошките карактеристики, погодноста за наводнување итн. Во наведениот простор особено се истакнуваат алувијалните, алувијално-делувијалните почви, делувијалните, смолниците и други почви.

ж) Вреднување на просторите според шумската и тревната вегетација. За површините под шуми битна е структурата, видот и намената, а за тревната вегетација битен е квалитетот на тревата.

- шуми од прва категорија се реални површини од шуми
- шуми од втора категорија се деградирани шуми со можности за обнова
- необраснатото шумско земјиште со можности за пошумување
- изразито погодни терени за пасење се терени со квалитетна трева
- релативно погодни терени се терени на кои им се потребни шумско-мелиоративни зафати
- непогодни терени за пасење и без стопанско значење се необраснатите терени и камењари

Од вреднувањето на просторите врз основа на природно-географските компоненти погодни за развој на полјоделството произлегува дека уредувањето на просторите според структурата на земјиштето, односно видот на

површините и разместеноста на обработливото земјиште, пасиштата и шумите, можат да се класифицираат во три групи на функции, и тоа: полјоделска, полјоделско-сточарска и сточарско-шумарска функција.

2. Класификација на населбите во регионот на Битола

За вреднувањето на просторите погодни за развој на населбите битна улога играат природните фактори. Меѓутоа и мрежата од населби може да претставува и предуслов за рамномерен просторен развој и има директно влијание врз регионалниот развој во целина. Токму поради тоа, системот на населби, односно класификацијата на населбите го вршме според следните критериуми:³

- а) орографско-просторни
- б) популациско-демографски
- в) функционално-морфолошки
- г) административно-територијални
- д) физиономско-морфолошки
- ѓ) урбанистичко-функционални
- е) развојно-генетски

а) Класификацијата на населбите во регионот на град Битола според орографско-просторните критериуми условени се од разновидната релјефна структура, која е од посебен интерес за просторното планирање и урбанистичкото уредување на населбите. Според орографско-просторните, односно според природната релјефна структура, населбите се делат на:

- рамничарски населби, такви се 46 села со 25492 жители (попис 1991 година)
- ридски населби, такви се 59 села со 12729 жители, и
- планински населби, такви се 15 села со само 1780 жители

б) Класификацијата на населбите според популациско-демографски критериуми битно е да се осознаат популациско-аграрните прилики, кои пак ни укажуваат на поволностите и проблемите што постојат во руралната средина. Демографската структура е битна за фактичката состојба, но и за трансформацијата и функционалната класификација на населбите. Според овие критериуми, населбите во регионот на град Битола се делат во следниве групи:

- големи села со над 801 жител, има 10 населби со 14834 жители
- средни села од 301 до 800 жители, такви има 31 населба со 14.950 жители
- мали села до 300 жители има 79 населби со 10217 жители, од кои до 100 жители се 39 населби со само 1749 жители
- раселени села се 9 населби

в) Класификацијата на населбите според функционално-морфолошките критериуми од голема полза е за перспективниот развој на земјоделството. Објективното согледување на функционалната намена на населбите е од практичен придонес во развојот на населбите во просторното планирање. Така, врз основа на видот на површините и разместеноста на обработливото

³ Во оваа прилика, заради скратување во страни, класификацијата на населбите воопштено ја разгледувам и тоа само за првите три критериуми. Додека целосните анализи на сите критериуми и класификацијата на населбите со нивна функционална трансформација ќе ги презентирам во друга прилика.

земјиште, пасиштата и шумите, населбите во регионот на град Битола ги класифицирам во три групи:

- полјоделски населби, чиј број изнесува 49 со 24339 жители
- полјоделско-сточарски се 51 населба со 11820 жители
- полјоделско-сточарско-шумски, чиј број изнесува 20 населби со 3842 жители

г) Класификацијата на населбите според административно-територијалните критериуми, ги анализира населбите според големината и структурата на површините во границите на атарите, односно по катастарски општини, потоа според тоа која од населбите во поранешните административно-територијални поделби била седиште на општина итн.

д) Класификацијата на населбите според физиономско-морфолошките критериуми ги разгледува населбите по својот изглед или физиономија, односно типот на населбата, нејзиниот облик и лик, типот на куќите, начинот и периодот на изградба итн.

ѓ) Класификацијата на населбите според урбанистичко-функционалните критериуми се базира врз основа на инфраструктурната опременост и изграденост, односно населби со инфраструктура, недоизградени и без инфраструктура, потоа населби со изготвени детални урбанистички планови, населби со урбанистичка документација, населби без урбанистички планови и без урбанистичка документација итн. Или поконкретно, ќе се прецизира улогата на урбанистичкото планирање, опременоста и функционалноста на населбите во системот на мрежата на населби во дадениот простор.

е) Класификацијата на населбите според развојно-генетските критериуми всушност го обработува историскиот развој на населбите, односно причините и периодот на нивното појавување, фазите во развојот на населбите итн.

Според претходно обработените критериуми за класификација на населбите во регионот на град Битола базирани врз природно-географски, популациски, административни, урбанистички, историски, функционални и други методи, произлегува организацијата на системот на населби, и тоа: според карактерот, според функцијата, според урбанистичкото уредување, и според хиерархијата.

Систем на населби според карактерот:

1. Урбани населби
2. Рурални населби

Систем на населби според функцијата:

1. Полуфункционални населби
2. Монофункционални населби

Систем на населби според урбанистичкото уредување:

1. Урбани населби
2. Семи-урбани населби
3. Рурални населби
4. Останати населби

Систем на населби според хиерархија:

1. Регионален центар
2. Општински центар
3. Рурален центар
4. Рурална населба

На крајот би подвлекол дека овој парцијален труд не претендира на сеопфатност. Не се сомневам дека при вреднувањето на просторите новите просторни планови ќе бидат збогатени со нови методи и критериуми. Токму, целосните каузални и поегзактни анализи ќе бидат правилно валоризирани. Се надевам дека таквите истражувања ќе бидат препознатлив елемент во новите просторни планови.

Литература:

1. Васил Даскаловски (1976) Влијание на бонитетот на аграрните површини врз популацискиот развој на селските населби во Општина Битола, Географски разгледи книга 14, Скопје
2. Јован Диниќ (1982) Проблеми на агроклиматското реонирање во СР Македонија, Географски разгледи книга 20, Скопје
3. Републичка геодетска управа (1982) СР Македонија низ катастарска евиденција, Скопје
4. Михаило Зиков (1988) Компонентите на природниот комплекс во просторното планирање, Скопје
5. Митко Панов (1993) Селата во Република Македонија, книга I и II Скопје
6. Благоја Маркоски (1995) Хипсометрија на просторот и населеноста во Република Македонија, Скопје
7. Никола В. Димитров (1996) Популациско-просторни карактеристики и трансформација на малите села во општините во Пелагонија, Зборник на I конгрес на географите од Република Македонија одржан во Охрид од 26-28.X.1995 година, Скопје
8. Републички завод за статистика (1991) Први резултати од пописот на населението, домаќинствата, становите и земјоделските стопанства во 1991 година - по општини и населени места - Статистички преглед 208, Скопје
9. Воено-географски институт, Топографски карти размер 1:50000, Секции: Битола, Прилеп, Лерин, Кајмакчалан, Београд 1966 година, дополнети 1971 година.